

O EMISIUNE DE BILETE DE CROAZIERĂ "NAVROM" MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ

Radu Ocheșeanu

Ordinea priorităților face ca în cercetarea numismatică românească prima datorie a unui istoric, ce se va fi specializat în acest domeniu de investigare a realităților trecutului național, indiferent de orientarea predilectă a interesului său către o anume epocă istorică, să fie preocuparea de a semnală acele semne bănești, care, fie au fost emise de ministerul român de finanțe¹, ori de instituții privilegiate² și au circulat pe cuprinsul țării noastre sau în teritorii aflate sub administrație românească³, fie au fost confecționate pentru uzul propriu de către unele instituții și societăți de stat, ori de societăți private și care au fost utilizate în anume condiții, de altfel bine precizate în raport cu legea, ca substitute ale monedei naționale⁴. Apoi, istoricul-numismat, descriind în detaliu aceste documente de un caracter mai special și făcându-le cunoscute celor interesați printr-o editare adecvată normelor științifice acceptate, este obligat, pe cât îi stă în putință, să le deslușească și mesajul. Astfel se face că, foietând recent apărutul *Catalog numismatic. 1853-1997. Bancnote*⁵, editat de societatea comercială "Zimbrul Carpatin" din

¹ După întemeierea institutului de emisiune, - Banca Națională a României, societate privată, cu statut privilegiat, pentru ca statul să nu dispună de liberul acces la tiparnița de bani și să nu abuzeze de această facilități, iar biletele BNR să nu se transforme astfel în hârtie-monedă depreciată -, România și-a conservat parte din drepturile regaliene, emiterea de monedă metalică și bilete de hârtie de mică valoare, exercitându-și drepturile sale prin Ministerul de Finanțe. Exerțarea acestui drept s-a perpetuat și în vremea statului totalitar comunist, după etatizarea Băncii Naționale, până în anul 1963, când conform Dispoziției Consiliului de Miniștri din 11.02.1963, statul autorizează Banca de Stat să pună în circulație și monedă metalică (vide A. Smaranda, *Lista cronologică a legiilor cu privire la emisiunile monetare în România*, în BSNR, 70-74, 1976-1980, 124-128, pp. 411-421). Și legile votate de democrația noastră originală conțin aceeași prevedere prin care statul renunță la drepturile sale regaliene în favoarea Băncii Naționale a României, al cărei prosper viitor nu poate fi întrevăzut decât prin revenirea acestei instituții fundamentale pentru bunul mers al economiei naționale la statutul său antebelic.

² În cursul primului război mondial pe teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale, au fost puse în circulație, sub paravanul Băncii Generale Române, emisiuni militare, care, după încheierea conflictului au fost preluate de către statul român, prin ștampilare, în sarcina sa.

³ Ar fi vorba aici despre "bonurile de credit", de fapt adevărate însemne monetare, emise de Institutul de Finanțare Externă, în anul 1941 și puse, se pare, în circulație pe teritoriul transnistrian, aflat sub administrație românească. Astfel de bilete, indiferent de denumirea lor, își au locul într-un catalog bine alcătuit mai degrabă în capitolul bancnote, decât în cel de diverse.

⁴ În special jetoanele, despre care și în Anul Domnului 1997, C. C. Kirilescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1997, p. 349, mai poate scrie "Scopul principal al emisiunilor de sentine monetare particulare era deci acela de a procura capitalistului posibilitatea ca, pe lângă exploatarea muncitorului ca vânzător al forței de muncă, să-l mai exploateze și în ipostaza de cumpărător al mărfurilor de primă necesitate". Vezi și argumentația noastră contrară celor susținute de autorul abia menționat, R. Ocheșeanu, C. Mihai, M. Dima și St. Samoilă, *Jetoane românești inedite ori mai puțin cunoscute*, în BSNR, 80-85, 1986-1991, p. 185.

⁵ O primă remarcă constă în observația, considerăm noi, pe deplin întemeiată, că în ceea ce privește data de 1853, avută de autori în vedere ca punct de pornire al emisiunilor românești de bancnote, nu se susține prin nimic pozitiv. Primele bilete emise de o autoritate românească investită de o lege în acest scop sunt biletele hypothecare, emise cu data de 12 iunie 1877 și puse în circulație în 1878, după încheierea războiului de independență, pentru finanțarea căruia fuseseră tipărite. Biletul de împrumut emis de câțiva extremiști de stânga, D. Brătianu, Șt. Golescu, C. A. Rosetti, considerați în cursul activității lor politice drept "roșii", chiar de către partea moderată a propriului partid, este oricum am răsuci documentul în cauză, doar un simplu proiect de adeverință, chitanță, a unei sume împrumutate unei organizații politice în exil și nu are nici pe teritoriul Franței, unde ar fi fost de lansat împrumutul și cu atât mai mult pe teritoriile Principatelor Dunărene putere sau nu este mijloc de circulație, plată, schimb, tezaurizare, ban universal, trăsături esențiale ale oricărui ban. Este pur și simplu o fantezie iscată de mintea înfierbântată a unor bonjuriști. Cele două bilete ale Băncii Moldovei sunt doar probe pregătite în vederea tipăririi unei viitoare emisiuni de bancnote pentru Principatul Moldovei de către o bancă privilegiată, dar care a dat imediat faliment, vide C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre*

București și semnat în colofon de către Manole M. Gh., numismat profesionist și patron al mai sus amintitei firme, precum și de A. Smaranda, consultant științific al celor doi autori numismați fiind A. Smaranda, secretarul general al SNR, lucrare de altminteri meritorie în felul ei, dat fiind că inseriază în paginile sale o cantitate mai mare de material numismatic decât cea prezentă în precedentul catalog românesc, care a fost până acum în uz⁶ (deși în ceea ce privește editarea adecvată științific a materialului numismatic încorporat rămâne încă foarte mult loc de mai bine⁷), ne-am reamintit de o comaricare prezentată la Société Française de Numismatique, acum mai bine de 30 de ani, de către Raymond Habrekorn, comunicare în care a descris și o emisiune românească de "bilete de croazieră", libelată în dolari și cenți, desigur USA, și care a fost utilizată pe pachetbotul românesc "Transilvania", pe atunci "afretat" de o societate turistică franco-belgiană, în croazierele sale întreprinse în Mediterana Orientală și Marea Neagră prin anii '60⁸. Cum această emisiune nu a fost încă semnalată în literatura noastră de specialitate⁹, și noi neavând la dispoziție asemenea exemplare pentru a le face acum cunoscute și cercurilor interesate de acest subiect din România, considerăm că nu vom greși cumva dacă oferim celor doritori de a ști mai multe mai întâi fragmentul de text privitor la această emisiune de bilete de croazieră "NAVROM" descrisă de R. Habrekorn, text publicat în 1968¹⁰, urmând, ca mai apoi, să ne exprimăm și noi cele câteva observații ce le considerăm neapărat necesare pentru începuturile limpezirii unora dintre aspectele de ordin numismatic pe care le ridică aceste emisiuni românești de bilete de croazieră. În această ordine de idei, nădăjduim ca, într-un viitor cât mai apropiat, un alt specialist interesat de cercetările de numismatică modernă și contemporană românească, cercetări ce le dorim a fi întreprinse cât mai asiduu în România și cu mai mult folos, prin rezultatele lor, pentru istoria națională, obținând accesul la arhivele încă inaccesibile ale BNR, să aibă norocul de a descoperi materialul arhivistic referitor la acest subiect.

Iată textul la care ne refeream:

"La série présentée aujourd'hui fut en service, il y a quelques années, sur un bateau roumain, le "Transylvania", qui était affrété par des sociétés franco-belge de tourisme, avec départ et retour à Venise, pour des croisières vers les côtes de la mer Noire et de la Méditerranée Orientale.

Ces billets devaient servir aux passagers pour toutes leurs dépenses à bord, et ne pouvaient être obtenus et rechangés contre devises étrangères qu'auprès de "changeur officiel"

---

monetare și a băncii naționale, I, 1, București, 1932, pp. 218-220. Oricum anul 1856 este de domeniul preistoriei și până când ne vom lămuri dacă emisiunea Băncii Naționale a Moldovei din 1857 a fost pusă în circulație, ar fi poate mai corect și în spiritul adevărului și al realității istoriei românești să ne oprim ca dată de început la anul 1877 și să nu ne atribuim încă un sfert de veac pe care nu avem cu ce să îl acoperim. În acest context am dori să semnalăm o foarte gravă greșeală istorică de atribuire pe care o aflăm de această dată în recentul determinant A. Pick, *Standard Catalog of World Paper Money*, vol. II, Iola, 1994, p. 852, unde sub Moldova (Basarabia n.n.) găsim atât la A 1 - un bilet de TREI GALBENI, din 01.09.1857, nesemnalat până acum în literatura noastră de specialitate (vide C. Moisil, *Prima bancă românească de emisiune*, în CNA, I, 1920, 6-7, pp. 47-49, pentru biletul de 3 ducați) încă o dovadă a seriozității dovedite de experții noștri în acest domeniu, mai puțin explorat, cât și la A 2 - biletul de împrumutare, înregistrat drept "Revolutionary Issus", ceea ce nu este.

⁶ C. C. Opreșcu, *Bilete și bancnote românești*, în MBR, pp. 321-405.

⁷ Fără a intra în observații de amănunt, pe care o recenzie onestă va trebui să le pună în evidență, cum catalogul în cauză este bilingv și se adresează și unor colecționari străini, amintim câteva flagrante erori de istorie națională, care nu pot conduce decât la crearea unei idei total false asupra cronologiei domniilor din dinastia noastră regală, când se citește în prezentările biografice ale celor patru regi, următoarele date: Carol I (Domn) - 10/22.05.1866 - 14/26.03.1881 (vezi p. 36); Ferdinand I - 27.09.1914 - 20.07.1927 (vezi p. 41); Carol II - 08.06.1930 - 06.09.1940 (vezi p. 95) și Mihai I - 06.09.1940 - 30.12.1947 (vezi p. 103) aceasta se poate, pe bună dreptate, întreba ce forme de guvernământ a avut România între anii 1881 - 1914 și 1927-1930. Este meritoriu faptul că autorii doresc să facă din nou cunoscute figurile conducătorilor României moderne, figuri nepuse în adevărata lor lumină istorică aproape jumătate de veac, dar în strictă legătură cu subiectul numismatic tratat, portretul și nota biografică a Domnului Unirii, Alexandru Ioan I (v. p. 31), cu toată admirația ce o purtăm acestui mare bărbat de stat, întemeietor al României moderne, nu are ce căuta.

⁸ R. Habrekorn, *Billets de la "Jeanne d'Arc" et autres "billets de croisières"*, în BSFN, 23, 1968, 1, pp. 232-233.

⁹ MBR, pp. 397-398, nr. 461-474; M. Gh. Manole și A. Smaranda, *Catalog numismatic, bancnote, 1853-1997*, București, 1997, p. 188, nr. 51, p. 189, nr. 52 și p. 190, nr. 53.

¹⁰ Vide supra, nota 8.

lu navire... qui était aussi le "commissaire politique de l'équipage". Les membres de l'équipage et du service n'avaient droit de posséder personnellement à bord aucune autre monnaie (même de leur pays d'origine, paraît-il) que ces billettes, et leur était interdit d'accepter des passagers aucune rétribution ... surtout en monnaie étrangère !

Les six coupures de la série sont imprimées sur papier blanc filigrané (faucilles et clefs anglaises multiples??), impression uni face en trois couleurs avec numérotage en carmin; le cadre présente en bas un chapelet d'ancres entre une ligne de cinq cartouches rectangulaires (vides?) et une série d'ondulations, dans la même teinte au centre une rosace de guillochage; en deuxième couleur, pour texte: "NAVROM / Tichet Pentru / Seria A", et valeur en gros chiffres ornés, autour et sur la rosace centrale; en troisième couleur, un fond guilloché limité au cadre avec rosace centrée sur celle du cadre:

"1 cent" : bleu clair, bleu foncé, rose.

"5 cents": brun clair, rouge foncé, bleu clair.

"10 cents": rouge, vert foncé, vert clair.

"25 cents": rouge, vert foncé, jaune.

"50 cents": brun clair, violet foncé, bleu clair.

"1 Dollar": bleu clair, bleu foncé, jaune.

Il peut paraître curieux que ces papiers émis par un organisme d'une "démocratie populaire" ("Navrom" = Marine Nationale Roumaine) aient été libellés en "Dollar" et "cents".

În ceea ce privește emitentul seriilor românești de bilete de croazieră, cei trei experți români, autorii determinatoarelor de bancnote românești mai sus amintite, C. C. Oprescu, M. Gh. Manole și A. Smaranda, folosesc pentru desemnarea emitenților neinspirată sintagmă: "Emitent Oficiul Național de Turism Carpați pentru NAVROM..."¹¹. Excluzând faptul că această sintagmă ne readuce în memorie câteva expresii de un barbarism rebarbativ, precum Austria pentru Ungaria, Franța pentru Tunisia, ori Anglia (sic !) pentru India, auzite cu stupoare de noi ca fiind utilizate curent în sânul anumitor cercuri numismatice cu pretenții științifice, este clar că ne aflăm în fața unei exprimări confuze, în care alături de emitentul legal, care este compania de navigație "NAVROM", emitent oricum situat astfel pe o poziție secundară și subordonată, este introdus ca emitent *de jure* și Oficiul Național de Turism Carpați, probabil inițiatorul și comanditarul emisiunilor, conform unor informații orale, de altfel demne de toată încrederea¹², dar și beneficiarul utilizării acestor *Tichete* - bilete de croazieră pe navele turistice românești, maritime ori fluviale, al căror principal, dar nu singur în timp, "affretator" era¹³. A încerca să opunem părerile noastre privind existența unui singur emitent legal și responsabil în fața legii al seriilor de tichete în discuție, opiniilor ferin exprimate de cei trei experți-numiști, dintre care ce doi autori din colofon își pot oricând retransa încheierile în spatele autorității științifice a respectabilului nostru secretar general, A. Smaranda, care i-a consiliat în demersul lor de întocmire a noului catalog de bancnote, ne pune, cu siguranță, într-o postură dificilă. Și aceasta, deoarece cel care scrie aceste rânduri nu are nici o urmă de îndoială asupra faptului că unui cititor familiarizat cu tipicul formulelor de garantare întipărite pe hârtiile de valoare și pe care nu îl interesează în cazut acestor emisiuni de surogat de monedă poate *historia arcana*, adică cine se află în fapt în spatele emitentului legal, al cărui nume trebuie neapărat să se regăsească pe aceste tichete valorice și care este garantul lor în fața legilor. Iar dacă cumva istoricul apariției și utilizării acestor bilete de croazieră la hordul navelor turistice românești i-ar stârni acestui cititor oarece perieghie, acesta oricum nu se poate face în lipsa acelor acte ce se păstrează în arhivele încă inaccesibile specialiștilor îndrituiți și pregătiți să le deslușească mesajul, nu îi iscăm decât nedumerirea, ori, chiar mai rău, îi oferim temeuri îndreptățite pentru a se întreba asupra seriozității abordărilor noastre, insistând în demonstrarea unui postulat. A încerca aici o astfel de

¹¹ Aceași expresie utilizată, dar cu deosebiri de ortografie, întâlnim atât la C. C. Oprescu, *op. cit.*, pp. 397-398, cât și la M. Gh. Manole, A. Smaranda, *op. cit.*, pp. 188-191.

¹² Informația ne-a fost transmisă cu amabilitate de dl. A. Smaranda, secretarul general al SNR, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

¹³ R. Habrekorn, *op. cit.*, p. 232, unde despre alți "affretatori" aflăm "des sociétés franco-belge de tourisme".

discuție, lărgind cadrul ei și cu alte argumente decât cele ce sunt oferite de textul acestor tichete, este cronofag și fără rost. Părerile noastre fiind spuse, cu serenitate putem afirma că emitenții legali al celor cinci serii de bilete românești de croazieră cunoscute până acum¹⁴ sunt:

1. Compania proprietară a pachetului Transilvania, al cărui nume nu este totuși menționat pe seria tichetelor cu valori de la 1 leu la 10 lei¹⁵;

2. Compania "NAVROM" pentru: a. navele fluviale Oltenița și Carpați¹⁶, b. Transilvania, valorile de la 0,10 lei la 0,50 lei¹⁷ și c. emisiunea libelată în dolari și cenți, pe care ne-o face cunoscută R. Habrekorn¹⁸;

3. Compania "NAVROM" - Constanța pentru cea de a doua emisiune libelată în dolari și cenți¹⁹, de fapt aceeași companie de navigație a statului socialist, iar în ultimul caz filiala sa din Constanța.

Cum ne angajăm în preambulul acestei note, vom încerca, pe cât ne stă în putință, în lipsa materialului numismatic propriu-zis și având la dispoziție ca sursă de discuție doar informațiile oferite de editări deficitare, pentru care, din păcate, caracteristica primordială este lipsa datelor tehnice necesare, să prezentăm observațiile noastre privind tipologia, cronologia și scopul emiterii acestor substitute de monedă ce au fost utilizate pe navele noastre turistice în deceniul al 7-lea.

Pentru emiterea biletelor de croazieră în discuție, au fost folosite, fără urmă de îndoială, de-a lungul timpului de către tipografia Băncii Naționale a României (Banca Republicii Populare Române - Banca de Stat, mai apoi Banca Națională a Republicii Socialiste România), așa cum se va vedea mai jos, când va fi amintit și argumentul necesar care confirmă executarea unor comenzi succesive de către această officină, trei modele. Modelul cel mai uzitat, în afara rozetei guillochate, ce a fost plasată în centrul biletelor, are în partea inferioară a desenului un șir de ancore așezate pe linii orizontale, ondulate și drepte, care ne sugerează noianul de ape²⁰. Acest model a fost folosit pentru emiterea a trei serii distincte și anume:

1. pentru motonava Transilvania - cele patru valori de 1, 2, 5 și 10 lei;

2. pentru navele fluviale Oltenița și Carpați - cele șapte valori de 10, 25 și 50 bani, precum și de 1, 3, 5, 10 lei;

3. pentru seria libelată în dolari și cenți - șase valori de 1, 5, 10, 25, 50 cenți și 1 dolar.

Cel de al doilea model uzitat este stilistic mult deosebit de primul model și se caracterizează printr-un desen de concepție modernă, foarte aerat și plăcut ochiului. Elementul definitoriu este aici un cerc colorat, într-una din culorile naționale, peste care este tipărită denumirea uneia din cele trei subdiviziuni de leu emise, 0,10; 0,25; și 0,50, cercul fiind la rândul-i înscris într-un chenar pătrat, ale cărui laturi sunt definite prin inscripționarea repetată a numelui emitentului "NAVROM". În sfârșit, cel de al treilea model, în care valorile biletelor sunt înscrise într-un scut guillochat, a fost utilizat numai pentru seria "NAVROM"- Constanța, libelată în dolari și cenți, în opt nominale de la 1 cent la 5 dolari.

Întrucât datele care ne-ar fi necesare le aflăm numai în actele arhivelor încă inaccesibile cercetătorului, în stadiul actual, când dispunem doar de câteva informații circumstanțiate problematice, nu avem putința de a oferi cititorului interesat o cronologie absolută, dar putem măcar încerca să avansăm reperele unei cronologii relative, schițând cu argumentele pe care le avem la îndemână prima suită în timp a emisiunilor de tichete "NAVROM". Ținem totuși să

¹⁴ Nu am luat în considerație seria de bilete-timbre ONT, libelată în dolari și cenți, *vide* M. Gh. Manole și A. Smaranda, *op. cit.*, p. 191, nr. 54, despre care nu posedăm nici un fel de informații pozitive, ce ar proveni dintr-o sursă independentă, că ar fi fost folosită ca bilete de croazieră pe pasagerile românești. De altfel și forma lor este improprie unei astfel de utilizări.

¹⁵ *Vide* MBR, p. 398, nr. 471-474.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 397-398, nr. 461-467.

¹⁷ *Ibidem*, p. 398, nr. 468-470.

¹⁸ R. Habrekorn, *op. cit.*, p. 233.

¹⁹ M. Gh. Manole și A. Smaranda, *op. cit.*, p. 190, nr. 53.

²⁰ Totul așezat pe un rând de cinci cartușe rectangulare *vide*, pregătite poate pentru revalidări anuale.

subliniem că schema propusă acum nu pretinde a fi mai mult decât aproximativă și uneori chiar numai teoretică. Un cititor avizat ne va înțelege.

Publicând emisiunea românească de bilete de croazieră libelată în dolari și cenți și care tipologic aparține primului model, R. Habrekorn observă faptul, esențial pentru siguranța unei hârtii de valoare, că suportul folosit la tipărirea tichetelor respective este filigranat, deslușind un motiv de "seceri și chei franceze multiple?"²¹. Deși cei trei eminente numismați români, ce au editat în ultimul sfert de veac tichete "NAVROM", nu ne oferă nici o informație în privința utilizării hârtiei filigranate, ilustrația recentului catalog semnat de cei doi experți în colofon oferă mărturia, atât de necesară, pentru utilizarea hârtiei filigranate în cazul altor două serii de bilete de croazieră. Astfel, pe fotografia tichetului "NAVROM" pentru motonavele fluviale Oltenița și Carpați cu valoarea de 25 de bani²², întrezărim filigran de tip RPR, fără ca în aceste condiții improprii să putem stabili care anume din filigranele de acest tip a fost folosit²³. Un alt filigran se observă pe fotografia care înfățișează reversul tipărit al biletelor din seria "NAVROM" - Constanța²⁴, și este vorba de filigranul în zigzag, utilizat de tipografia BNR pentru emisiunea de 50 lei cu data de 1 noiembrie 1966²⁵. Pe de o parte aceste filigrane ne asigură că biletele românești de croazieră au fost emise pe hârtie de bancnote și au fost tipărite în tipografia BNR, singura în drept să păstreze și să utilizeze astfel de hârtie cu regim special. Cum R. Habrekorn arată că seria libelată în dolari ce aparține tipologic primului model, a fost întâlnită cu câțiva ani în urmă de turiștii francezi²⁶, în raport cu data (datele) la care își susținea comunicarea în două ședințe la *Société Française de Numismatique* (noiembrie, 1967 și ianuarie, 1968)²⁷, suntem îndrituiți să considerăm că modelul I, libelat în moneda națională sau în devize liber convertibile, desigur USA, a fost tipărit și utilizat înainte de anul 1966, când cel mai devreme spre sfârșitul aceluși an puteau fi tipărite noile bilete "NAVROM" - Constanța, care, chiar și în această situație extrem de favorabilă, nu ar fi putut să fie oricum puse în circulație decât în sezonul turistic următor.

În ceea ce privește începuturile utilizării biletelor de croazieră la bordul pachetului Transilvania, dacă o mărturie orală mai poate avea relevanța necesară după 40 de ani putem spune că spre sfârșitul anilor '50, dacă nu ne înșelăm oprindu-ne la acest prag cronologic, dar nu mai târziu de 1960, am văzut pentru prima oară un astfel de tichet la un lucureșean ce îl păstra printre suvenirurile aduse dintr-o croazieră turistică cu amintitul pasager românesc. Data limită de folosire a tichetelor "NAVROM" pentru croazierele maritime trebuie să fie legată de retragerea asigurării Lloyd pentru îmbătrânita lebăda a Mării Negre, motonava Transilvania și transformarea pachetului de lux în navă-școală la Constanța, la începutul anilor '70.

Socotim că seria de tichete "NAVROM", care inaugurează emisiunile de bilete românești de croazieră este seria celor patru tichete cu valori de la 1 leu la 10 lei, emisă pentru motonava Transilvania, pachet care încă din a doua parte a anilor '50 întreprindea croaziere turistice cu cetățeni români pentru vizitarea stațiunilor de pe litoralul, pe atunci sovietic, al Mării Negre. Întru susținerea acestei propuneri de cronologie relativă, avansăm câteva argumente, argumente ce au ca suport nu doar niște simple speculații anistorice, ci observațiile pe care le-am putut face, atât cât ne-a permis documentația avută la îndemână. Un prim argument constă în faptul că în această serie există un tichet având nominalul de 2 lei, care, cum știm, este un nominal de tradiție occidentală, la care noua democrație populară română renunțase în ianuarie 1952, prin adoptarea sistemului sovietic, cu nominale de 3 și 25 în loc de 2 și 20. În această situație poate fi vorba de o comandă concepută și aprobată de funcționari superiori nedeprinși cu sistemul monetar rusesc. Oricum "grava eroare politică" va fi fost îndreptată odată cu emiterea seriei de tichete "NAVROM" pentru pasagerile fluviale Oltenița și Carpați, de curând lansate la apă, serie ce se

²¹ R. Habrekorn, *op. cit.*, p. 233, "faucilles et clefs anglaises multiples?" - de fapt un filigran de tip RPR.

²² M. Gh. Manole și A. Smaranda, *op. cit.*, p. 188, *ill.*

²³ Pentru filigranele tip RPR pentru hârtia de bancnote, vide *ibidem*, p. 218-219, *fil. nr. 36-38* și *MBR*, p. 369, *fil. nr. 36-39*.

²⁴ M. Gh. Manole și A. Smaranda, *op. cit.*, p. 190, *ill.*, revers tipărit pentru biletele respectivei serii.

²⁵ *MBR*, p. 367, *fil. nr. 18*, folosit de asemenea și pentru bancnota de 100 lei, tip. VI, emisă la aceeași dată.

²⁶ R. Habrekorn, *op. cit.*, p. 232, "il y a quelques années".

²⁷ R. Habrekorn, în *BSFN*, 22, 1967, 9, p. 206 și *Idem*, în *BSFN*, 23, 1968, 1, pp. 232-233.

aliniază cuminte sistemului monetar impus națiunii la acea vreme. Cel de al doilea argument este logic și se referă la faptul că pe tichetele acum în discuție emitentul legal nu este compania proprietară a navei, persoană juridică, ci pachebotul Transilvania. Ori această scăpare de la regula ce guvernează formula de garanție a celorlalte serii de bilete de croazieră, inclusiv seria de subdiviziuni pentru motonava maritimă, ce constituie, după opinia noastră, mai degrabă, o emisiune complementară și cronologic ulterioară, au tipărit numele emitentului legal, compania maritimă și fluvială de stat "NAVROM", trebuie să fie anterioară enunțării acestora din urmă. Dacă cele trei serii de tichete, ce aparțin modelului I, ar fi fost gândite, comandate și executate simultan, cele două trăsături aberante, ce sunt specific celor patru bilete din seria Transilvania și pe care le-am evidențiat aici, nu își găseau nicidecum locul.

Împotriva unei opinii care ar susține existența lansării simultane a comenzilor pentru cele trei serii de bilete de croazieră "NAVROM", ce aparțin tipologic modelului I și a executării lor concomitente de către tipografia BNR, vine și observația că pentru cele două emisiuni de tichete, care au denumit nominalul în monedă națională, clișeele desenelor ce se tipăresc peste fondul guillochat, prezintă unele deosebiri de amănunt. Astfel pentru seria "Transilvania" șirul de ancore suprapune un număr de șapte benzi drepte, iar brațele acestor ancore taie trei dintre benzi, în vreme ce la seria comandată pentru pacheboturile fluviale șirul de ancore suprapune doar cinci benzi drepte, iar brațele ancorelor întrerup numai două dintre acestea. Dincolo de deosebirile semnalate la realizarea cadrelor celor două emisiuni se pot ușor remarca și diferențele de execuție a rozetelor guillochate. Dat fiind argumentele aduse, suntem obligați să considerăm logic că toate deosebirile semnalate sunt numai de ordin cronologic și nu indică existența unor măsuri de siguranță cerute de emitent pentru a asigura în acest mod individualizarea unor emisiuni concomitente pentru cei însărcinați a le mânui, acestea făcându-se oricum prin textul tipărit și folosirea unor combinații de cerneluri tipografice de culori diferite. Dacă demonstrația noastră este corectă și nu va fi cuinva infirmată de o dată comună a notelor de comandă către tipografia BNR, atunci seriile modelului I, "NAVROM" pentru pasagerile fluviale și "NAVROM" libelat în dolari trebuie să fie ceva mai recente.

În ceea ce privește modelul II, reprezentat doar prin mica serie de tichete "NAVROM" /M/N Transilvania, alcătuită din trei bilete cu nominal subdivizionar, utilizarea culorilor naționale ca fundal, precum și faptul că seria paralelă pentru pacheboturile fluviale "Oltenița" și "Carpați" are bilete de același tip atât pentru lei, cât și pentru subdiviziuni, ne face să bănuim că în acest caz ne aflăm în fața unei emisiuni complementare, care, fie ar înlocui niște postulate bilete de aceeași valoare din seria Transilvania, dar uzate printr-o circulație, normal, mai rapidă pentru subdiviziuni, fie că seria Transilvania nu a fost prevăzută inițial cu valori divizionare și s-a resimțit nevoia completării ei. În lipsa documentelor scrise, pot fi avansate orice fel de explicații; dar, având în vedere stilul deosebit al biletelor în discuție, considerăm că acestea nu pot fi emise concomitent cu tichete de model I și că trebuie să existe neapărat o decalare în timp.

Cum am văzut, modelul III este emis pe hârtie cu filigran în zigzag, hârtie de bancnote care a fost utilizată de tipografia BNR pentru tipărirea cupiurilor de 50 lei, cu data de 1 noiembrie 1966, ceea ce indică faptul că seria de bilete de croazieră în cauză este tipărită mai târziu, cândva către sfârșitul anilor '60. De altfel, în sprijinul acestei încheieri vine și informația transmisă de R. Habrekorn, care susține că biletele de croazieră libelate în dolari, ce aparțin modelului I, au fost întâlnite, folosite și aduse drept suvenir la Paris, unde le-a văzut și studiat, de turiști francezi în croazieră pe Transilvania, față de anul 1967, cu "quelques années"²⁸. Acest model a fost folosit numai pentru emisiunea "NAVROM" - Constanța și este, fără îndoială, cronologic ultimul din seria emisiunilor de bilete de croazieră românești.

Pentru a proteja o economie astenică, care în nici un chip nu putea satisface nevoia de bunuri a populației, fiind croită pe conceptele versatile ale planificării de tip socialist, care în numele atingerii într-un promis, dar nebuloș viitor, a orizontului luminos al omenirii, comunismul și care, încălcând toate legile economiei politice, își baza calculele pe o abstenență

²⁸ Vide supra, nota 26.

impusă, și pentru ca statul totalitar să păstreze controlul, măcar ipotetic, asupra masei monetare în circulație, masă alcătuită din bani fără acoperire reală în metal prețios, devize liber convertibile, ori bunuri și servicii în contrapartidă, dar totuși instrumente obligatorii de plată pe cuprinsul țării și, în final, pentru a nu se putea exercita în vreun fel, prin intermediul propriei monede presiuni externe asupra pieței, legile României, promulgate în ultima jumătate de veac, interzic scoaterea peste graniță, ori introducerea în țară de către cetățenii români sau străini, printre alte mijloace de plată românești, e. g. carnetele CEC, a monedei naționale, bancnote și chiar metal²⁹. În acest sens trebuie căutată explicația emiterii biletelor de croazieră "NAVROM", libelate în monedă națională. Astfel, aceste emisiuni de surrogat de monedă, cu o circulație restrânsă doar la bordul a trei nave de pasageri românești, vin în întâmpinarea prevederilor restrictive ale legii și, ocolindu-le printr-un binevenit artificiu legal, oferă, stimulând în interesul propriu al celor doi beneficiari, compania de navigație "NAVROM" și Oficiul Național de Turism Carpați, posibilitatea pasagerilor români, care formal nu mai încălcau legea națională, să cheltuiască în cursul croazierei și alți bani, decât cei cu care și-au plătit inițial costul excursiei, în schimbul unor bunuri și servicii suplimentare oferite la bord.

În ceea ce privește emiterea unor bilete de croazieră de către "NAVROM", libelate în dolari, desigur SUA, deviza convertibilă cea mai puternică, dincolo de întrebarea retorică, pe care Raymond Habrekorn o lăsa fără răspuns³⁰, explicația constă nu numai în rigorile prevederilor legii românești, cetățenii străini punând posedă pe teritoriul României, deci și pe vasele românești, care sunt teritoriu național, decât sume de lei, schimbați oficial la ghișeele speciale și teoretic justificate prin chitanțe, ori folosirea leilor preschimbați pe navele turistice, putea da naștere la o fructuoasă contrabandă cu devize occidentale - lei românești³¹, ultimii fiind preschimbați de stat în deviza inițială la părăsirea teritoriului național, cu justificarea chitanțelor primare, dar și prin simplu fapt că o contabilitate sănătoasă nu se poate ține decât într-o singură monedă, ori pasagerii străini veneau din diferite țări occidentale cu devizele lor convertibile și poftite de statul socialist, iar utilizarea simultană a acestora pe nave nu isca decât haos. De asemenea folosirea la bord a unor bilete a căror valoare nu era recunoscută decât în acest spațiu restrâns și preschimbabile în monedă reală numai la ghișeul special al navei, era benefică pentru emitent și sub un alt aspect, cel al păstrării lor către turiștii occidentali ca suveniruri - la urma urmei contravaloarea lor era mică pentru aceștia, ca și pentru emitent. Poate că astfel se explică și emiterea celei de a doua serii de către "NAVROM" - Constanța, prima serie topindu-se cu vremea în circulație.

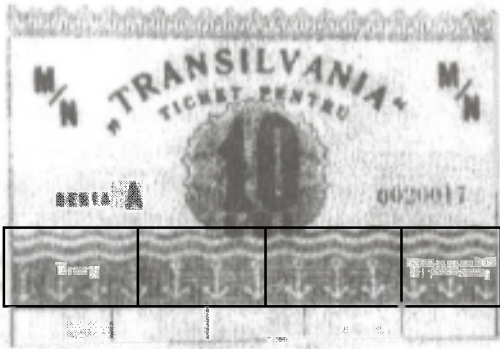
Une émission de billets de croisière "NAVROM" peu connue (Résumé)

L'auteur présente les billets de croisière NAVROM, publié en 1968 par R. Haberkorn dans BSFN et qui sont restés inconnus jusqu'aujourd'hui dans la littérature numismatique roumaine. On discute quelques aspects concernant l'émetteur des billets, la typologie des émissions et leur chronologie relative, ainsi que le but pour lequel ont été émises ces ersatz monétaires.

²⁹ Moneda metalică, dacă nu este de aur ori alt metal prețios, ce ar interesa numai pentru conținutul metalic un cumpărător, iar în cazul României postbelice nu este cazul, are curs forțat pe teritoriul național și nu este considerată deviză de nici o bancă serioasă. Interzicerea scoaterii și a introducerii în țară, sub penalitate, a monedei metalice, rămâne unul din abuzurile obișnuite ale conducerii de partid și de stat în epocă, ai cărei reprezentanți ignorau deliberat orice subtilitate a economiei politice.

³⁰ R. Habrekorn, *op. cit.*, p. 233.

³¹ *Ibidem*, p. 233, unde autorul informează cititorul francez că "Les membres l'équipage et du service n'avaient droit de posséder personnellement à bord aucune autre monnaie (même de leur pays d'origine, par exemple) que ces billets,..." fapt straniu și de semnalat pentru niște oameni care trăiesc într-o societate normală și care avuseră timp să uite restricțiile valutare de după al doilea război mondial.

1

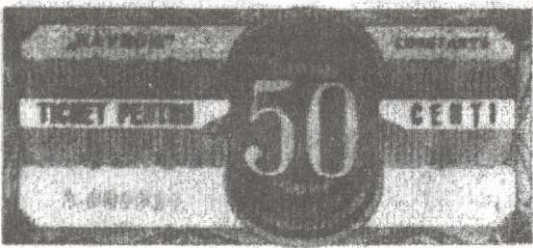
2

Model I

3

Model II

4

5

Model III

Pl. I – Tipologia emisiunilor de bilete de croazieră “NAVROM”.
La typologie des émissions des billets de croisière “NAVROM”.